

MEDIA SAVODXONLIK VA MANIPULYATSIYA .

Abdupattayev Xasanboy Abdurahmonovich

Qo'qon Davlat Universiteti

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori(PhD)

Rahimova Bahorxon Hursand qizi

Qo'qon Davlat Universiteti 2-kurs talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada media savodxonlik tushunchasi, uning mazmuni va zamonaviy jamiyatdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Ayniqsa, media manipulyatsiya hodisasining mohiyati, uning inson tafakkuriga ta'siri hamda axborot oqimida tanqidiy fikrlashning o'rni yoritilgan. Maqola yoshlarning raqamli muhitda to'g'ri axborot tanlovi qilish, manipulyatsiyaga berilmaslik va ongli qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается понятие медиа-грамотности, её содержание и значение в современном обществе. Особое внимание уделяется феномену манипуляции в медиа, её влиянию на сознание человека, а также роли критического мышления в потоке информации. Статья направлена на развитие у молодежи навыков осознанного восприятия информации и противодействия манипуляции в цифровой среде.

ANNOTATION

This article examines the concept of media literacy, its content, and its importance in modern society. Special attention is given to the phenomenon of media manipulation, its impact on human consciousness, and the role of critical

thinking in the information flow. The article aims to develop young people's ability to make informed media choices and resist manipulation in the digital environment.

Kalit soʻzlar: media savodxonlik, manipulyatsiya, axborot, tanqidiy fikrlash, raqamli muhit.

Ключевые слова: медиа-грамотность, манипуляция, информация, критическое мышление, цифровая среда.

Keywords: media literacy, manipulation, information, critical thinking, digital environment.

Kirish

Bugungi globallashuv va raqamli axborot asrida inson hayoti axborot vositalari bilan chambarchas bogʻliq. Har bir kishi ijtimoiy tarmoqlar, internet saytlari, televideniye va boshqa media manbalardan kuniga oʻnlab, hatto yuzlab xabarlarini qabul qiladi. Ammo bu axborotlarning hammasi ham toʻgʻri, ishonchli yoki foydali emas. Shuning uchun media savodxonlik — zamonaviy jamiyatning eng muhim koʻnikmalaridan biri hisoblanadi. Media savodli inson yolgʻon xabarlar, feyk maʼlumotlar va manipulyativ taʼsirlardan oʻzini himoya qila oladi.

Media savodxonlik tushunchasi

Media savodxonlik — bu insonning media vositalari orqali berilayotgan axborotni toʻgʻri qabul qilish, tahlil etish, baholash va undan oqilona foydalanish qobiliyatidir. U shaxsni turli maʼlumot oqimlari orasida toʻgʻri yoʻl topishga, haqiqatni aniqlashga, dalillarni ajrata bilishga oʻrgatadi.

Media savodxonlik quyidagi koʻnikmalarni oʻz ichiga oladi:

Axborot manbasini tekshirish va ishonchliligini baholash;

Axborotni tahlil qilish va tushunish;

Yolgʻon yoki manipulyativ xabarlarni ajratish;

Axborotni masʼuliyat bilan tarqatish;

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish.

Manipulyatsiya tushunchasi va mohiyati.

Manipulyatsiya — bu inson ongiga yashirin taʼsir oʻtkazish, uni maʼlum bir qarash, fikr yoki harakatga undash jarayonidir.

Media sohasida manipulyatsiya koʻpincha soxta maʼlumot, buzilgan tasvir, hissiyotga taʼsir qiluvchi sarlavha yoki bir tomonlama yoritilgan voqealar orqali amalga oshiriladi.

Manipulyatsiyaning asosiy maqsadi — odamlarning fikrini boshqarish va ularni ongli ravishda emas, balki hissiyot asosida qaror qabul qilishga undashdir.

Manipulyatsiyaning asosiy turlari.

1. **Gazlayting** – insonni oʻz fikridan shubhalantirish, uni oʻzini “notoʻgʻri oʻylayapman” deb his qilishga majbur etish.

2. **Trolling** – ijtimoiy tarmoqlarda ataylab provokatsiya yoki haqoratli izohlar yozish.

3. **Kiberbulling** – internet orqali kimnidir kamsitish yoki bosim oʻtkazish.

4. **Heyting** – dushmanlik, nafrat uygʻotuvchi fikr va izohlar tarqatish.

5. **Feyk xabarlar (fake news)** – yolgʻon yoki soxta axborotni haqiqat sifatida koʻrsatish.

Ushbu turlar yoshlar ongiga kuchli psixologik taʼsir koʻrsatadi. Ayniqsa, axborotni tekshirmasdan qabul qiluvchi auditoriya orasida manipulyatsiya tez tarqaladi.

Manipulyatsiya qanday ishlaydi?

Manipulyatsiya odatda inson hissiyotlari orqali amalga oshadi.

Qoʻrquv, gʻazab, nafrat yoki milliy tuygʻular qoʻzgʻatiladi;

Yolgʻon xabar haqiqat sifatida beriladi;

Axborot takror-takror tarqatilib, ishonch uygʻotiladi;

Jamiyatda sunʼiy bahs va qarama-qarshiliklar yaratiladi.

Natijada insonlar oʻz fikrini mustaqil shakllantirmay, media orqali berilgan yoʻnalishda oʻylay boshlaydi.

Tanqidiy fikrlashning oʻrni

Tanqidiy fikrlash — bu har qanday axborotni shunchaki qabul qilmasdan, uni tahlil qilish, dalillar bilan tekshirish va xulosani asosli chiqarishdir.

Tanqidiy fikrlovchi inson manipulyatsiya qurboni boʻlmaydi, chunki u har bir xabarni mantiqan baholaydi.

Masalan, biror voqea haqida oʻqiganda, u manbani tekshiradi, boshqa manbalar bilan solishtiradi va faqat ishonchli dalillarga tayanadi.

Manipulyatsiyaga qarshi kurash yoʻllari

1. Har bir axborotni bir nechta manbadan tekshirish;
2. Emotsional sarlavhalarga ishonmaslik;
3. Rasm, video va matnlarni tahlil qilish;
4. Rasmiy yoki tasdiqlangan manbalardan foydalanish;
5. Har qanday xabarni tarqatishdan oldin “bu haqiqatmi?” degan savolni berish.

Media savodxonlikning ahamiyati

Media savodxonlik nafaqat shaxs, balki butun jamiyatning axborot xavfsizligini ta'minlaydi.

Ushbu ko'nikmaga ega bo'lgan inson:

Fikrini mustaqil shakllantira oladi;

Yolg'on va manipulyativ axborotlarga ishonmaydi.

Ijtimoiy tarmoqlarda mas'uliyatli xatti-harakat qiladi;

O'z huquq va manfaatlarini himoya qila oladi.

Xulosa

Media savodxonlik — raqamli davrda yashayotgan har bir inson uchun zarur ko'nikma.

Manipulyatsiya esa axborot quroliga aylangan zamonda inson ongiga tahdid soluvchi hodisadir.

Shuning uchun har bir kishi axborotni tanqidiy qabul qilishni o'rganishi, uni tekshirish va to'g'ri talqin etish malakasiga ega bo'lishi lozim.

Media savodli shaxs — bu ongli, mustaqil fikrlovchi va manipulyatsiyaga berilmaydigan shaxsdir.

Media savodli jamiyat — barqaror, adolatli va ongli jamiyat demakdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. To'xtayev A., Mahmudova D. Media savodxonlik asoslari. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.

2. Shoraxmedova N. Axborot madaniyati va axborot xavfsizligi. — Toshkent: TATU nashriyoti, 2019
3. Potter W. James. Media Literacy. — Los Angeles: SAGE Publications, 2016.
4. Qodirova D. Raqamli axborot makonida manipulyatsiya turlari. — “Axborot texnologiyalari” jurnali, №4, 2022.
5. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat — yengilmas kuch. — Toshkent: Ma’naviyat, 2008.